

УДК 821.14-1'04Елі7Піс:81'255.4
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.26>

Андрій САВЕНКО, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-0928-7186
e-mail: a.savenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МІЛЬТОС САХТУРИС: СЮРРЕАЛІСТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ АНТИСВІТУ

Пропонується перша апробація перекладу збірки "Примари зі спектра чи radoиці на іншому шляху" лауреата Державної літературної премії Греції (номінація: поезія) 1987 р., та наведені вступні зауваги щодо загальних особливостей поетики автора.

Ключові слова: М. Сахтурис, новогрецька поезія, сюрреалізм, модернізм, переклад.

Хоча Мільтоса Сахтуриса часто зараховують до течії грецького сюрреалізму (т. зв. другої, повоєнної хвилі сюрреалістів), техніка художнього письма цього автора та його власні міркування щодо літератури і власної творчості (Σαχτούρης 2000) дозволяють стверджувати, що поет, використовуючи загальні сюрреалістичні настанови, уже з перших збірок намагається вислизнути з меж автоматизму й асоціативності сюрреалістичного письма, протиставляючи йому власне "катастрофічне письмо". Ідея катастрофізму ставала одним з ключових концептів грецької культури на різних етапах історичного розвитку з огляду на радикальні за руйнівною силою зміни, із якими стикалося грецьке суспільство певного періоду. Осмислення фатальної існування та рушійного начала катастрофи виникає і трансформується упродовж усієї грецької історії. Його можна знайти як в античному, так і візантійському епосах, але, насамперед, у творах античних трагіків, у середньовічних хроніках і лицарських романах; для новогрецького періоду жанром, що вмістив у себе відчуття катастрофічності змін, стали пісні-паралогі, і саме засоби з поетичної системи паралогі доволі часто використовує у своїй поетиці раннього періоду М. Сахтурис. Імовірно, паралогі цікавили М. Сахтуриса не лише через іманентну архетипність, драматичний фаталізм і химерну будову часопростору (Назаров, 2019), а через те, що ключовим моментом сюжетності паралогі є вторгнення в детерміністично впорядкований світ антидетерміністського хаосу та негативної телеології з метою руйнування узвичаєного світогляду / світовідчуття.

Основа поетики М. Сахтуриса – бажання створення химерного світу, своєрідного анти-світу, який, попри свою абсурдність, неповноцінність, постійний розпад і фрагментованість, з надзвичайною точністю відтворює деякі аспекти дійсності, яка оточувала поета (насамперед ідеться про травматичний досвід 30–50-х рр.: диктатура, окупація, громадянська війна, повоєнна суспільна смута і т. д.). Такий анти-світ одночасно не варто порівнювати з потойбіччям, адже, імовірно, текстам поета практично не властива метафізична спекулятивність (попри те, що елементи "сакрального" зустрічаються в них регулярно). Якщо в анти-світі буття-як-розпад, буття-в-небутті, деградація ціннісних орієнтирів, приреченість на самотність і забуття, відсутність або зміщення часової перспективи є центральними аспектами його онтології, то через свій поетичний текст, зокрема, через систему пресупозицій, які, насамперед, приписують фактуальність елементам нариву (Schmid, 2003), М. Сахтурис конструє умовний часопростір, у якому оприявнюється те, що лишається прихованим (або непомітним / замовчуваним чи не артикульованим) в межах реального світу, відтак, свідомість читача скеровується до осмислення подій і станів, які через механізми психологічного

захисту витискаються або блокуються в контексті травматичних ситуацій реального світу, і в цьому, певно, він відрізняється від лінгвістичних експериментів сюрреалістів першої хвилі з автоматичним письмом, фотографічною фіксацією реальності чи її колажуванням, або (цей прийом властивий Н. Енгополосу та О. Елітису) сюрреалістичною етнофікацією (еллінізацією) дійсності (Χρυσανθόπουλος, 2012).

Попри камерність текстів поета, що нагадує техніку К. Кавафіса, М. Сахтурису вдається показати панорамно світ, породжений цілком химерною уявою, в основі якої лежить травма зіткнення з непривітною та насильницькою дійсністю. Одночасно поет відмовляється грати у гру з визначенням божевілля (як і будь-яких стандартів чи меж), адже не вважає, що умови й обставини реальності, у якій існує, дають якість підстави проводити межу між нормальним і ненормальним. Цей світ має свою тяглість, культурну пам'ять (згадана назва другої збірки "Паралогі" відсилає до жанру димотичних пісень на кшталт "Пісні про мертвого брата"; бог Танат із "Зеленого полудня" може вважатися алюзією на оргіастичні культури та містерії тощо), але функціонує за зіпсованими правилами. Загалом функція анти-світу М. Сахтуриса не в тому, щоб бути відбитком / негативом реального світу, що передбачає насамперед існування метафізичного зв'язку між цими "світами" (і це можна зрозуміти в межах релігійного світогляду), а в тому, що своєю конструктивістською подобою внаочнювати явища та стани, демонструвати їхню негативну сутність як щось притаманне посебічній онтології. У ньому перемішане фізичне та метафізичне (святі та дияволи стають звичайними перехожими, мертві поети святкують Різдво, а один з них, Ділан Томас, запрошує автора скласти собі компанію), кордони зовнішнього та внутрішнього стерті або втрачають розрізнявальні ознаки. Така техніка створює парадоксальну цілісність цього світу, який є світом, складеним із фрагментів, уламків, тобто сам по собі є протилежністю світу гармонійного та монолітного і водночас проекцією його потенційного стану. Проілюструвати твердження можна цитатою з поезії "Сон" (збірка "Занурення"), у якій ліричний герой дивиться на мертве немовля і каже собі: – Поглянь-но, – кажу собі, – воно мертве, а все-таки йде... (Σαχτούρης).

На завершення, варто зазначити, що наслідком вислизання М. Сахтуриса з меж сюрреалістичної поетики створює ефект того, що деякі елементи поетики цього автора можливо співвіднести з певними принципами, застосовуваними постмодерністами, і це дозволяє розглядати його творчість як перехідну форму, яка поєднує радикалізм модернізму та постмодерністську втомленість від радикальності.

Примари зі спектра чи радощі на іншому шляху

Мука

Місяць срібисто духмянів над світом
пси у віночках із первоцвітів
неслися вулицею ошаленілі
а вулиця спалахувала мов кристал
і видно було в ньому
ножі та молотки

Верткими пальцями я розламав кристал

І ось тоді побачив як червона хмара
зростає і запалює мені серце
а інша сіра наче дим
із мене витікає
і зникає

Марія

Марія у задумі
зняла панчохи

Із її тіла виринали
голоси інших людей
солдата, що говорив
мов пташка
хворого який помер від овечих
спазмів
та плач малої небоги Марії
що днями народилась

Марія ридала ридала
зараз Марія всміхалася
ввечері розпростерла обійми
розвела широко стегна завмерла

Потім п'ятьма вкрила їй очі
чорна і безпросвітна вкрила

Радіо грало неспинно
Марія ридала
Марія ридала
радіо грало

Тоді Марія
потроху розпростерла руки
і розпочала порхати
кружляти кімнатою

Дзвони

Є птахи
що не літають
цих птахів
поховано
по скриньках

Є кімнати
і є слова
що голову розтинають
наче цвяхи

Є цвяхи
що болем проймають
є цвяхи
що стишують біль

І коли знову
дзвони закалатають
ми вознесемося
наче птахи

Історія

Коли заіржавілі двері піднялися наче завіса
заскрипіли
немов зогнилий корабель у лихому порту
виринуло усмінене дівчаче обличчя
оповите пахощами диму та вогню
її голос
немов темна зала кінотеатру
виринав зі сміхом
а я
сорочка на вітру поміж руїн
повішена
готова в лет пуститися

дівчисько
квітка жива
запалена квітка
прекрасна почвара
рот догори дриг'ом
і очі
і брови
прекрасна почвара
що цокотіла
мов чарівний дзиґар
у вечір цей чарівний
зрештою проминула
ніч
дівча тріснуло в люстрі

згодом
знову з'явилася
величезна
обличчя моє
обличчя її
деформовані
дико скривавлені
мов кінематограф

Пес

Цей пес спершу вискочив на вулицю
роздерту гострим склом
потім з'явився на небі
у темній криниці неба
світло хлебтав собаче осяйне
потрюхикав трохи за відламанною рукою
потім перетворився на стовп вогняний
заголосив неначе лиха пташка
зайнявся мов надія
хтозна звідки він взявся і куди подівся

Та знаю я що однієї днини
настане смерть

Остріє Гідра

Гідра – це розлога опунція
вся в пропасниці, мріях і колючках
куди не гляну все жовте
та й несила дивитися у вікна
бо всередині пропливають
човни примари
примари каяки
і все обертаються
і все вдивляються в мене
очі нажахані очі навиворіт

Мої брати

Мої брати що згинули в цій
 юдолі земній
 є зорями що тепер по черзі спалахують
 на небосхилі

аж ось найстарший
 у весняній чорній краватці
 який згинув у сліпооких печерах
 жартома покотившись
 по червоних анемонах
 зірвався
 у закривавлену пащу страшної почвари

потім іще один брат спопелився
 який продавав жовті феєрверки
 продавав і підпалював жовті феєрверки
 казав: як запалюємо ми вогонь
 то проганяємо примари з наших садків
 більше їм не бруднити наші садки
 казав: як запалюємо жовті ми феєрверки
 однієї днини займеться полум'ям небо блакитне
 а тоді й третій найменший
 про якого казали що він стає кажаном
 бо любить місячне сяйво
 і якось вночі те сяйво його обступило
 притиснуло до стіни і замкнуло
 притиснуло до стіни і задушило
 і розтягло на шматки своїм блиском

Мої брати що згинули в цій
 юдолі земній
 є зорями що тепер по черзі спалахують
 на небосхилі

Танок

Заходили крізь двері всміхнені в святковому вбранні
 в одних шаблі в інших нагострені леза
 тримали сновидіння теплі у пальцях замерзлик
 сновидіння випалені пропасницею суцвіття
 з'являлися у дзеркалах фіалки
 гожі обличчя вкриті краплинами срібла
 чоло та ланіта
 руки червоні й тугі бутони троянд
 пристрасть що розпеченим маревом здіймалась над
 димарем
 пристрасть що поволі скрапувала по вуличному водостоку
 пристрасть що тяжко зітхала під кроками
 перехожих
 он та зблідла від жаху ногу занесла над потрухлими
 сходами
 інша з розбігу хоче збігти по них
 не запізнитись лишень кров аби не замерзла
 тільки б серце не рознесло на сотню шматків
 допоки труни завтра не стануть човнами білими
 й у них пісень не співатимуть щасливі мерці

Спокуса

За чорновбраними старими жінками
 за їхніми спинами
 біле ліжко
 на ньому – яблуко самотне
 як і до яблука
 самотньою на ньому лежала біла квітка
 її пошматували ножицями й ножами
 її кров'ю поливали
 і ось тепер на ліжку
 самотньо лежить червине яблуко

тому і янгол сидить скраєчку
 на ліжку
 за чорновбраними старими жінками
 за їхніми спинами
 розкриває свої білі крила
 простягає руку до яблука

Аероплан

Я аероплани не люблю
 нам неба бракуватиме завжди
 гарна жінка любить смолу
 нам неба бракуватиме завжди

Жінка спинилась перед Великим Входом
 нам неба бракуватиме завжди
 дитя крізь Завузьке Вікно
 пробралось і зависло в Пустоті

Флюїд останній висох у мені
 нам неба бракуватиме завжди
 хай вас не непокоять мої сни
 нам неба бракуватиме завжди

Однак ваші дроти не розітнуть мене
 нам неба бракуватиме завжди
 я аероплани не люблю
 нам неба бракуватиме завжди

Божевільний заєць

Вулицями никав божевільний заєць
 вулицями никав
 від дротів відскакував божевільний заєць
 у багні катався

Заяснів світанок божевільний заєць
 ніч поблякла
 кров серця точили
 божевільний заєць
 світло світ осяяло

Сльози стали ув очах божевільний заєць
 а язик розперло
 стогне, стогне чорний жук божевільний заєць
 смерть стиска зубами

Софія

Софія сидить на дереві
 із сухими гілками
 взимку
 біля неї пропливають хмарини

Софія – це пристрій
 що поламався
 більше його не завести

А Софія все ще сидить
 високо
 на дереві

Висновок

Кішка виринула мов звук із небокраю переляканого
 дощило і набрякли мрії стогнали ніч усю
 людина вранці вмилася і поголилась як заведено
 довкола неї як заведено гатили молотки
 на вулиці виходячи зустріла якусь святу
 убрану в саме вишневе
 її колесували сотні років тому
 людину побачив молочар і привітався
 тоді із нею привітався листоноша
 а потім, потім де вона поділася

Її одежа з'являлася в газетах
око її в руці тримало і грало ним
дівчисько
чорні автівки транспортували її тіло розчленоване
а її серце аеростатом сміялося в пустоті

Поет-вояк

Я не писав віршів
посеред вибухів
посеред вибухів
життя моє минуло

Одного дня тремтів,
іншого дня здригався
посеред жахів
посеред жахів
моє життя промайнуло

Я не писав віршів
я не писав віршів
лише хрести
на могилах
гачу у землю

Вигук

Хлопчик вигукує моя ім'я
посеред ночі
дівчина стереже руїни
стереже домівки які я зруйнував
але ось сонце
ось увесь у золоті місяць
тисячі птахів
і тисячі риб
воскресли
і віднині мої

Життя

Вночі
в аптеці
жеребець
навколішки
гризе
дошку
дівча
з опіком
дивним
зеленим
зцілюється
та
примара
зневірена
ридає
в кутку

Пустинна вулиця

Медовий дощ
у зголоднілих моїх руках
вінці
вінці
вінці
на моєму гіркому від суму волоссі
однак
статуї п'єдестал
завше порожній
вуста статуї
завше німі

Контролер

Небо –
виноградна плантація, сповнена кров'ю
і трохи снігу
на себе віжки натягнув
і далі слід перевіряти
зірки
я
спадкоємець птахів
маю
хоч би зі зламаними крилами
злетіти

Місяць сміється

Палає
ніч палає
люди їдять
даючи імена темним хворобам
жінка торочить про шлюб
злітає
злітає яскрава ракета
у небі молода
молодий прилипнув до землі
вкритий червоними стигматами й попелом
Жінка ридає
Місяць сміється
Місяць ридає
Жінка сміється

Образи

1
– Дощ
скрапує
в мій розум
омиває мої сни

2
– Якась автівка
випатрана
на вулиці
чекає
різника
різдвяних свят

3
– Цигарка
дві цигарки
в самотній
оселі
чоловік – боксер
жінка – булавка

4
– Історія жажлива
шал
північника
на шибі
розіп'яв
дівчатко

5
– Злетів лист
з дерева
увечері
і розпочав
стрибати
по твердій землі
із вереском

Сад

Пропасницею смерділо
садок був іншим мінливим
предивні пари по ньому
проходжали
своє взуття на руки
взували
їхні ноги – велетенські, білі,
босі
якісь голови скаляться, місяці оком загрозово косять
і червоні троянди раптово
виросли
замість ротів
і на них кинулися й пошматували
метелики-пси

Сніг

Сніг що мете ззовні!
мов льодоноша смерті
Бог
із почервонілими від жару
очами

Над стріхою дим Бога
у крику захлинається жона
на ліжку
мов задубіла голубиця
сніг що мете ззовні!

Хліб

Величезний буханець
гігантський шмат теплого хліба
впав з неба на вулицю
якесь хлопча в зелених коротеньких шортах
ножом відрізало скибки
й роздавало всім хто був навколо
а дівча – маленький білий янгол
і ця своїм ножом
відрізало скибки справжнього *неба*
і роздавало
всі кинулись до неї за хлібом мало хто побіг
всі бігли до янгола маленького який роздавав *небеса*

Нумо не приховуймо
ми всі до неба спрагло прагнемо!

Зима

Як красиво квіти зав'яли
як зав'яли довершено
і цей безумець що хідниками гасає
з ластівкою переляканого серця
прийшла зима і відлетіли ластівки
вкрили дороги вибоїни з водою
на небі дві хмарини набрякли чорнотою
люто зиркають навкруги
від завтра на вулицях з'явиться злива
зневірена
і роздасть парасольки
каштани заздритимуть їй
вкриваючися тонкими жовтими зморшками
й інші торговці повилазять
той хто торгує древніми ліжками
той хто торгує ще теплими овчинами
той хто торгує розпеченим салепі
і той хто торгує крижаними скриньками
для убогих сердець

Наче троянди

Важкі роки
налякані діти
вирізають із паперу півників
розфарбовують чорним
мов погаслі свічки
розфарбовують червоним
мов скривавлені квіти
і матусям не втямити
коли згодом приходять
друг дорослий
друг чорний-пречорний
із золотими руками
і бере їх

Чужинцю

Чужинцю
у чорному діловому костюмі
що гупає у мої двері
і демонструє мені ось ці білі тарілки
де сховано твого пістоля?
де сховано твого ножа?
у тебе сяє посеред чола червона зірка
ти гугнявиш
хочеш грошей
грошей які зляглися з кров'ю і пропали
грошей які зі сном зляглися і пропали
благаєш
іди геть
чужинцю забирайся
у мене в серці живе сумирна пташка
як я їй випурхнути дам
вона тебе зубами пошматує

Під небом

У кімнаті
злива зі сц*к
літають чисті діви із крилами
падать смердюча з рожевим небом у серці
і люди небо яким улилося в заражену кров
висять і махають знекровленими ногами
з їхніх очей випірнають ножі
величезні чорні анемони проростають кризь груди
у леті розтинають і обіймаються
чисті діви падаль смердюча і прокажені
під обісц*ним небом

[Ліс дивний...]

ЛІС дивний зачаровує мій голос
кожен мій вислів крові краплина
вся моя пісня якесь дерево
полите кров'ю вбивць
вбивць сотні, сотні диких дерев
ліс дивний зачаровує мій голос

Список використаних джерел

- Назаров, Н. (2019). *Грецький модернізм між фаталізмом та ностальгією: переживання часу в поезії. Константинос Кавафіс і Мілтоса Сахтуриса*. Книгоколо: есеї про літературу. https://nazariinarzarov.blogspot.com/2019/05/blog-post_61.html
- Σαχτούρης, Σ. Μ. (2000). *Ποιός είναι ο τρελός λαγός: Συνομιλίες* (N. Θ. Θανάσης, Εκδ.; Β. Κυριαζακού, Μεταφρ.). Καστανιώτης.
- Μίλτος Σαχτούρης (1919–2005)*. (σι. ρε.). Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=8
- Χρυσανθόπουλος, Μ. (2012). *"Εκατό χρόνια πέρασαν και ένα καράβι". Ο ελληνικός υπερρεαλισμός και η κατασκευή της παράδοσης*. Αθήνα.

Schmid, W. (2003). *Narrativity and Eventfulness*. In T. Kindt & H.-H. Muller (Eds.), *What is narratology: Questions and answers regarding the status of a theory* (pp. 17–33). Walter de Gruyter.

References

Sachtouris, M. (2000). *Poios einai o trelos lagos: Synomilies* (N. Th. Thanasis, Ed.; V. Kyriazakou, Trans.). Kastaniotis [in Greek].

Miltos Sachtouris (1919–2005). (s. re.). Center for the Greek Language [in Greek]. https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=8

Chrysanthopoulos, M. (2012). "A hundred years passed and a ship". *Greek surrealism and the construction of tradition*. Agra [in Greek].

Schmid, W. (2003). *Narrativity and Eventfulness*. In T. Kindt & H.-H. Muller (Eds.), *What is narratology: Questions and answers regarding the status of a theory* (pp. 17–33). Walter de Gruyter.

Nazarov, N. A. (2019). *Book circle: Essays on literature* [in Ukrainian]. https://nazariinazarov.blogspot.com/2019/05/blog-post_61.html

Отримано редакцією журналу / Received: 08.12.24
Схвалено до друку / Accepted: 18.03.25

Andrii SAVENKO, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0003-0928-7186

e-mail: a.savenko@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MILTOS SACTOURIS: SURREALIST CONSTRUCTION OF THE ANTI-WORLD

The article offers the first approval of the translation of the collection "Ghosts from the Spectrum or Joys on the Other Way" by the winner of the State Literary Prize of Greece (nomination: poetry) in 1987, with introductory remarks on the general features of the author's poetics.

Keywords: *M. Sachtouris, New Greek poetry, surrealism, modernism, translation.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.